

Jouko Huru, Olli-Pekka Jalonen & Michael Sheehan (eds.) (1998): *New dimensions of security in Central and Northeastern Europe*. Tapri, research report, no.83, Tampere, 252 s.

Jouko Hurun, Olli-Pekka Jalosen ja Michael Sheehanin toimittama kirja on moniulotteinen johdatus eurooppalaisen turvallisuuspolitiikan nykypäivään ja menneeseen. Kirja luotaa paikoin hyvinkin syvällisesti Euroopan heterogeenistä turvallisuustodellisuutta, sen keskeisiä elementtejä ja avoimia kysymyksiä. Julkaisu on syntynyt Taprin (Tampere Peace Research Institute) vuonna 1995 Lontoossa järjestämän 25-vuotisseminaarin pohjalta, mutta artikkelit ovat vuoden 1998 tuotosta.

Kirja osoittaa selkeästi *asevaraisen turvallisuuden ongelmallisuuden ja kylmän sodan perinteen* jatkumisen eurooppalaisen turvallisuuskeskustelun ja -ratkaisujen sisällä. Artikkelit osoittavat, kuinka vaikeaa yksinkertaisten ratkaisujen löytäminen saati täytäntöönpano nykyisessä Euroopassa on. Kirjan laajana teema on eurooppalaisen *turvallisuusyhteisön mieli, merkitys ja mahdollisuus*.

Kirjoittajien itselleen asettama tavoite on, *kuinka vallitsevan turvallisuustodellisuuden totuus syntyy*, mitä turvallisuus on, mitä se ei ole ja mitä se voisi olla? Johdannossa todetaan, että kysymys siitä, *kenen määrittämässä* turvallisuustodellisuudessa elämme, on ensiarvoisen tärkeä. Tästä seuraa, että vallitseviin turvallisuustodellisuuksiin on suhtauduttava kriittisesti ja kyseenalaistaen. Kirjan ansio on juuri siinä, kuinka teemaa turvallisuus(yhteisö) pystytään käsittelemään erilaisista näkökulmista.

Jouko Hurun turvallisuuden olemusta käsittelevä artikkeli tuo selkeästi esiin ns. laajan turvallisuuden tarpeen ja merkityksen. Huru korostaa *poliittisen* merkitystä niin sodan, rauhan kuin turvallisuudenkin osalta. Arendtilaisessa hengessä hän peräänkuuluttaa tutkimusta muun muassa siitä, miksi sota instrumenttina on niin houkutteleva.

Käynnissä olevassa turvallisuuden laajentamisessa on Hurun mukaan syytä olla varovainen, jotta ei syyllistytä tarpeettomaan militarisoimiseen – kaiken turvallistamiseen asevaraisin keinoin. Samoin on tarpeen pohtia sitä, mihin turvallisuudella viitataan ja mitä sillä ollaan turvallistamassa ja miksi? Lisäksi olisi kiinnitettävä huomiota turvallistamisen seuraamuksiin. Keskeisessä roolissa on politiikka: mitä *poliittisesti* tarkoitetaan ja aiotaan turvallistamisella tehdä? Huru puhuu *turvallisuudesta* yhtenä *politiikan erityisaspektina*, jolloin se ymmärretään laajemmin laadullisessa mielessä, eikä minään erityisenä muusta yhteiskunnasta irrallisena entiteettinä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sotilaalliset keinot ovat päteviä vain hyvin rajattuihin tapauksiin.

Eurooppalaista turvallisuutta luotaessa Huru päätyy korostamaan ei-sotilaallisia keinoja, kuten esimerkiksi integraatiota, vaikka toteakin asevaraisen turvallisuuden merkityksen olevan edelleen huomattava. Euroopan turvallisuustodellisuudessa olisi Hurun mukaan panostettava ennen kaikkea integraatioperusteisiin ratkaisuihin, jotka ymmärrettynä laajan turvallisuuden mielessä, tuottavat vakautta ja jatkuvuutta. Tällä tavoin tuotettuna turvallisuus ja yhteistyö lisäävät laajempaa eurooppalaista ja

alueellista yhteisyyttä, kun taas esimerkiksi Naton avulla tuotettu turvallisuus ei ole samassa mielessä kestävä ja vastakkainasettelua vähentävää.

Turvallisuusyhteisön problematiikkaa, erityisesti Karl Deutschin ideoimalta perustalta, käsittelevässä luvussa Michael Sheehan pohtii turvallisuusyhteisön olemassaolon tapoja sekä ominaisuuksia nykyisessä Euroopassa. Sheehan näkee Deutschin idean myös ratkaisuna laajempaan, turvallisuuskäsitteen ympärillä käytävään, keskusteluun. Turvallisuusyhteisön ja -kompleksin *keskeiset* ominaisuudet eroavat sen suhteen, kuinka tiiviitä ja kattavia niiden sisäiset suhteet ovat. Turvallisuuskompleksin sisällä keskinäisriippuvuus voi vaihdella kaaoksesta yhteisöön. Euroopan suhteen voidaan todeta, että Atlantin ja Uralin välinen alue muodostaa yksittäisen turvallisuuskompleksin, kun taas turvallisuusyhteisö koostuu lähinnä EU:n ja Naton jäsenistä.

Euroopan unioni näyttää olevan *deutschilaisittain siirtymävaiheessa* pois pluralistisesta kohti amalgameitunutta (yhdistynyt, sekoittunut) turvallisuusyhteisöä, jossa suvereenit ovat ikään kuin sulautuneet yhdeksi toimijaksi. Deutsch oli sitä mieltä, että sotilaalliset organisaatiot eivät ole kovinkaan rakentavia suhteessa laajempaan integraatioon. Hän katsoi, että yhteistyön lisääntyminen sosio-taloudellisella ulottuvuudella yhteisten arvojen pohjalta tuottaa kestävämpää ja moniulotteisempaa turvallisuutta. Turvallisuusmielessä Eurooppa on edelleen jaettu, mutta vuosisatoja kestänyt prosessi saada aikaan pysyvä rauha on vasta nyt tuottamassa tuloksia. Lisäksi on nähtävissä tarve tiivistää yhteisön ja kompleksin suhdetta.

John Borawskin artikkeli arvioi sitä, kuinka Euroopassa kyetään luomaan turvallisuusjärjestelmä ja minkä organisaation varaan se tulisi tehdä. Lisäksi hän pohtii Euroopan jakautuneisuutta turvallisuuden suhteen. Käytännössä, Nato-taustastaan johtuen, hän argumentoi sitä, miksi Nato katsoo laajentumisen olevan (olleen) perusteltu. Borawski kuvaa hyvin Venäjän ja Naton (Yhdysvaltain) välistä kiistaa ja korostaa sitä, että debatti oli ja on Venäjän puolelta eräänlaista viivytystaistelua mahdollisimman hyvien etujen saamiseksi. Borawski osoittaa, kuinka molemmat osapuolet ovat niin retoriikassaan kuin käytännössäänkin hyvin voimakkaasti kiinni kylmän sodan turvallisuusajattelussa. Kylmä ja realistinen laskelmointi on ymmärrettävää historian valossa – on varauduttava pahimman varalle. Samainen logiikka sisältää kuitenkin ajatuksen vastakkainasettelusta, rajasta, ja viime kädessä asevaraisesta turvallisuudesta, jonka itsepintaisuutta olemme jälleen kerran saaneet todistaa Kosovossa.

Euroopan eri turvallisuusinstituutioiden väliset suhteet ovat monimutkaiset. Tarkastellessaan Euroopan yhteisön/unionin yhteisen ulkopolitiikan asteittaista rakentumista ja *verkostanalyysin* mahdollisuutta tutkittaessa EU:n, WEU:n ja Naton välisiä suhteita Thilo Marauhn tuo mielenkiintoisella tavalla esiin myös juridisen ulottuvuuden. Hän korostaa, kuinka suvereniteetin (vapaaehtoinen) kaventuminen on kuitenkin säilyttänyt valtiot keskeisinä toimijoina ja kuinka integraatio ulkopolitiikankin suhteen etenee pääsääntöisesti jo saavutettujen päätösten ja kompromissien kautta. Tarkastelussa käytetty metodi, verkostanalyysi, laajentaa toimijoiden kategoriaa ylittäen samalla hedelmättömät dikotomiat, kuten kansallinen ja ylikansallinen.

Marauhnin lainopillinen tausta tuo, normaalista kansainvälisten suhteiden turvallisuuspolitiikka-kirjallisuudesta poiketen, esiin sopimusten merkityksen ja aseman rakennettaessa (eurooppalaista) turvallisuuspolitiikkaa. Sopimustekstit sekä rajaavat mahdollisuuksia että mahdollistavat tiettyjä ratkaisuja. Marauhnin artikkeli

osoittaa myös monitieteellisen otteen tarpeen tarkasteltaessa Euroopan turvallisuuden kokonaisrakennelmaa.

Heinz Gärtner keskustelee laajassa artikkelissaan nationalismin roolista Itä- ja Keski-Euroopassa ja erityisesti nationalismin asemasta kansainvälisen valtiojärjestelmän sisällä. Hänen mukaansa ongelma on valtion irrottaminen kansasta, ei niinkään kansan ja valtion välinen suhde. Entisten sosialistimaiden vapautuminen ja välitön pyrkimys EU:n ja Naton jäseneksi on merkinnyt huomattavia muutospaineita näiden maiden kansallisille identiteeteille. Gärtner alleviivaa, että epävakauden syyt eivät sijaitse anarkisessa kansainvälisessä järjestelmässä, vaan valtioiden ominaisuuksissa. Gärtnerin artikkelin luettuaan herää kysymys: Onko kansainvälinen järjestelmä vain osiensa summa vai jotain enemmän?

Kansaa ei alun perin määritetty kielen, kulttuurin tai etnisyyden perusteella. Kansan ja valtion suhde on kehittynyt eri tavoin eri puolilla Eurooppaa. Kansa on modernin keinotekoinen keksintö. Valtiot ovat muuttuneet kansoiksi luodakseen *kuvitellun yhteisön* tai synnyttäneet nationalismin luodakseen *lojaalisuutta*. Ongelmallisena ilmiönä nationalismi esiintyy silloin, kun kansallisen ja valtiollisen rajat eivät kohtaa. Integraation Euroopassa valtion roolin ja suvereniteetin tietty heikentyminen saattaa merkitä vahvistuvia kansallisia identiteettejä, jolloin kulttuurikin saattaa saada turvallisuuspoliittisen elementin.

Gärtner kysyy, kuinka demokratia järjestetään, jos valtio kuihtuu. Erityisesti heterogeeniset valtiot on nähty demokratian takaajina, joten valtio tulee määrittää ilman viittausta kansaan. Käytännössä tämä merkitsee, että Itä- ja Keski-Euroopan maiden tulee vähentää etnisen ja kansallisen elementin painoarvoa suhteessa valtion määrittämiseen.

Olli-Pekka Jalonen ja Sergei Medvedev luotaavat Venäjän ja lännen välistä suhdetta. Jalonen lähestyy Venäjää kutistuvan imperiumin näkökulmasta: venäläisten (ainakin eliitin) odotukset, mielikuvat (niin lännen kuin Venäjänkin), perinteet sekä toisaalta tosiasiallinen kyky toimia ja vaikuttaa kansainvälisen politiikan sisältöön eivät kohtaa. Se aiheuttaa turhautuneisuutta, turvattomuutta, epävarmuutta ja pahimmillaan dramaattisia johtopäätöksiä. Kosovon sota osoitti konkreettisesti Venäjän sopeutumisen vaikeudet. Venäjän sisäistä käymistilaa kuvaavat suunnitelmat siitä, kuinka entiset alusmaat (historiallinen vaikutuspiiri) tulisi integroida tavalla tai toisella äiti-Venäjään tilanteessa, jossa Venäjä itse kamppailee hajoavan sosiaalisen ja teknisen infrastruktuurinsa kanssa.

Venäjä katsoo ETYJ:in olevan Euroopan turvallisuusarkkitehtuurin kulmakiven, jonka varaan yhteiselo tulisi rakentaa. Länsi puolestaan nojaa vahvasti Natoon ja EU:hun. Turvallisuusyhteisön näkökulmasta katsottuna on huomattava se, kuinka todellista turvallisuutta ei luoda mahtikäskyillä, vaan luottamukseen perustuvalla laajenevalla yhteistyöhöillä. Venäjän ja lännen välistä suhdetta leimaa vahva kaksijakoisuus, sillä yhtäällä yhteistyön elementit lisääntyvät ja vahvistuvat, mutta toisaalla turvallisuuden ytimen suhteen epävarmuus ja epäluuloisuus korostuvat. Jalonen tiivistää Euroopan turvallisuustilanteen toteamalla, että kyse on kahden kansainvälisen kokonaisuuden – kutistuvan imperiumin ja laajenevan läntisen turvallisuusyhteisön – suhteesta eikä niinkään jakolinjojen häviämisestä. Turvallisuuden mielessä on jälleen nähtävissä ero yksilön ja valtion turvallisuusintressien välillä. Venäjän valtion (asevaraisen) turvallisuuden vahvistaminen ja ylläpitäminen ei lisää tavallisen venäläisen hyvinvointia, muttei myöskään turvallisuutta.

Medvedev lähestyy Euroopan ja Venäjän historiallista suhdetta kulttuurin ja erityisesti kristinuskon vuosisataisesta perspektiivistä. Hän tarkastelee Eurooppaa

”kutsumuksena”, johon osa valtioista haluaa liittyä ja osa suhtautuu varauksellisesti. Venäjän oma suhde Eurooppaan on ollut viimeisten, yli kahdensadan vuoden ajan tietynlaisen kehän kiertämistä, jossa välillä etäännyttään ja välillä lähestytään Eurooppaa. Medvedev on kiinnostunut tämän kaksijakoisuuden syistä. Rooman valtakunnan hajoaminen (vuonna 395) ja kristikunnan virallinen jakaantuminen (vuonna 1054) osoittavat, että Euroopan jaolla itään ja länteen on syvät juuret.

Rooman hallinnollisen kokonaisuuden hajottua ja alueellisten yksiköiden otettua vastuun sotilaallisista japolittisista toiminnoista tarjosi kirkko yhdistävän ideologian, lain, moraalin, koulutuksen, tieteen ja kulttuurin. Yksilö oli alamainen kirkolle, ei barbaarivaltiolle. Läntinen Eurooppa etsi henkistä ja poliittista johtajuutta paavista, kun taas paavi kaipasi poliittisia rakenteita lisätäkseen valtaansa. Kristinusko oli eräänlainen kummisetä Euroopalle, joka sanana ja käsitteenä yleistyi vasta renessanssin loppuaikana. Medvedevin mukaan Euroopassa oli ensimmäisiä monikansallisia sotajoukkoja jo 900-luvulla ja Euroopan parlamentin esi-isänä voidaan pitää jo vuonna 1414–1418 kokoontunutta kirkollista neuvostoa. Euroopan institutionaalinen rakentuminen tapahtui kristinuskon alla ja katolisen kirkon sisältämä universalismi, ylikansallisuus ja yhden keskuksen olemassaolo (Rooma/Bryssel) olivat elementteinä läsnä jo vuosisatoja sitten.

Euroopan idea nojaa vahvasti yhdistymiseen tarpeeseen, joka syntyi islamin synnyttämästä uhkasta. Tämä uhka oli tekijä, joka loi jälleen yhteyden idän ja lännen, Venäjän ja Euroopan, välille. Alitajuinen tietoisuus tai muisti kristillisestä yhteisöstä heräsi. Euroopalle Venäjä edustaa perifeeristä diskurssia. Medvedev osoittaa *psykoanalysoidessaan* Euroopan tietä keskiaikaisesta kristikunnasta syntyvään integraatioon, että se on *tietoinen identiteetin* (Itsen) *rakennus*, jossa Venäjä on saanut esittää Toisen osaa. Tämä toinen on osoittanut Itselle tämän genesiksen, rajat ja tarkoituksen. Täten *Venäjä on Euroopan alitajunta*.

Medvedev toteaa, että Venäjä on välinpitämätön kuin myös hyväntahtoinen suhteessa EU:hun, kun taas Nato edustaa Venäjän keskeistä vastustajaa. Nämä suhtautumiserot voidaan osin ymmärtää tiedon ja ymmärryksen puutteena, osin ne selittyvät vallankumouksen perinteenä, jossa länsi yritetään saada sisäisesti hajaannukseen. Naton laajentuminen on kuitenkin merkinnyt Venäjälle pääsyä (jälleen) mukaan kansainväliseen politiikkaan ja keskeisempään asemaan, kuin se muuten todellisilta voimavaroiltaan ansaitsisi.

Medvedev katsoo, että EU:n yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on enemmänkin Euroopan unionin sisäiseen rakentamiseen liittyvää kuin todelliseen turvallisuuteen pyrkivää. Nato on tässä suhteessa huomattavasti pidemmällä. Täten Nato:a kiinnostaa ensisijaisesti turvallisuus, kun taas EU:lle ovat tärkeämpää alue, Eurooppa ja integraatioprosessi. Ratkaisuna tähän historialliseen jakoon saattaisi Medvedevin mielestä olla pohjoinen – eräänlaisena kolmantena tekijänä ja ulottuvuutena – joka saattaisi kahta edellistä lähemmäksi toisiaan.

Kirja antaa selkeän viestin: on entisestäänkin korostettava muiden kuin sotilaallisten mekanismien tärkeyttä. Kokonaisuutena kirja saavuttaa tavoitteensa, mutta kriittisesti voi suhtautua pariin seikkaan. Sen lisäksi, että Irlannin ulkopolitiikkaa käsittelevän artikkelin mielekkyyttä tässä kokoelmassa jäi miettimään, otsikon määre – ”*in Central and Northeastern Europe*” – loi odotuksia hiukan spesifimmälle alueelliselle tarkastelulle, mikä jäi melko ohueksi.

Artikkelit herättivät myös uusia kysymyksiä. Esimerkiksi, menettääkö unioni rauhanomaisen prosessin luonteensa, jos siitä rakennetaan Euroopan liittovaltiota ja nouseeko kynnyksensä integraation laajentamiselle liian korkeaksi, jos liittyminen tapahtuu tiiviiseen liittovaltioon? Nyt kun EU:n puolustuspoliittinen yhteistyö on lopulta

käynnistymässä, voi myös pohtia, estääkö unionin mahdollisesti rakentama vahva sotilaallinen ulottuvuus yhteisen eurooppalaisen turvallisuusidean toteutumisen.

Pohjoismaisten pääministerien tekemä ehdotus Jugoslavian ottamisesta mukaan EU:hun on osoitus laajan turvallisuuden ideasta, jolla luodaan edellytyksiä hyvinvoinnille, kasvavalle keskinäisriippuvuudelle – ja rauhalle. Euroopan tulevaisuutta mietittäessä kansallisvaltion kohtalo on keskeisessä asemassa. Jos ”valtio häviää”, kuinka demokratia voidaan säilyttää? Sergei Medvedev esittää mielenkiintoisen ajatuksen Euroopan unionista vuosisatoja vanhana ”katolisena projektina”, jossa Bryssel edustaa neljättä Roomaa, mutta onko EU:n päätepiste yhtenäinen Rooma, jonka kansalaisia ovat vain kristityt eurooppalaiset?

KARI LAITINEN